

נתן זך

דיוקנו של רבולוציונר כטייח בפנסיה

ראיון בלעדי

שימעון צבר, לשעבר פירסט, צייר, סופר, עיתונאי, קריקאטוריסט. לילד תל-אביב, בציר 1928, למד בבית-ספר הרתי ביל"ו, חבר בבית"ד ובאצ"ל, שרת אחר כך בגדוד החמישי של הפלמ"ח. נפצע. תלמיד הסטודיה המפורסמת של שטרייכמן וסטימצקי. בעל זיקה חזקה לריאליזם הסוציאליסטי וביחוד עם נפתלי בזם, משה גת, גרשון קניספל, דן קורן, דני קרוין, אברהם אופק ורות שלום — חבר קבוצת התשעה שהוקמה כמישקל-שכנגד לאופקים חדשים הנוטה להפשטה שבהנהגת זריצקי. כותב גידוען עפרתי: "הלהט המהפכני שלו לא מנע בערו מלרשום ירשומים מצויינים ביותר. ברומה לחבריו, עסק ברישומים של פועלים ובתי-חרושת... הוא גם צייר הפגנות אלימות עם מיטרה וסוסים: על סוס של אצ"אלו, אמן הרנסאנס, הושיב שוטר עברי ואלה בידו..." (סיפורה של אמנות ישראל, ערך בנימין תמוז).

הומוריסט, סטיריקן בעל מעורבות פוליטית-סוציאלית עמוקה, עורך ומייסד דפים צהובים — קובץ ספרותי ואמנותי שיצא לאור, חדפעמית, ב-1967, בהשתתפות עמוס קינן, רליה רביקוביץ, רודי פרלוב, מאיר וילזטיר, יגאל תומרקין, אורי ליפשיץ, יונה פישר ונתן זך. מחבר חרוזים שחורים, מחברת שירי nonsense שנונים בעלי עוקץ סאטירי וסוציאלי, קרובים ברחם לשירי ה-nonsense הרציניים (שלא הולחנו) של ג'ון לנון.

בסוף שנות ה-50 וראשית שנות ה-60 שימש כקריקאטוריסט ובעל טור בעולם הזה, וכאן פירסם את הפתגמי טוסבראהינדי האלמותיים שלו, פרי החוכמה שבנסילת פיתגם מוכר וחכום והעמדתו על ראשו — או הושבתו על אחוריו. הפיתגמים היקנו לו סטירים רבים ועד היום זוכים לו אותם לטובה. בהצטרפם לטורי, עוזי"ש של בנימין תמוז ואחר-כך עמוס קינן, לילקוט הכזבים הפלמ"חי, למיפעלם הפולקלורי-הומוריסטי של דן כראמוץ, אפרים תלמי ואפרים קישון, ולתוכנית-הרדיו הפופולרית שלושה בסירה אחת, רשמו סופרים ועיתונאים מחוננים אלה את אחד הפרקים המקוריים ביותר בתולדות הספרות הישראלית שלאחר מלחמת-העצמאות והכשירו את הקרקע לספרות הומור, סאטירה ואבסורד בישראל. בכך פעלו, אולי בלי שידעו זאת, יד ביד עם טובי היוצרים של "דור המדינה" וסייעו לשינוי פניה של הספרות (והעיתונות) בישראל.

בסוף שנות ה-60 השקיע צבר עבודה רבה בספר המפלות שהפרק הראשון שלו ראה אור עוד באותם דפים צהובים בצד שירים (שמעולם לא כונסו) של נתן זך ו"עיונים" דרמאטיים (שלא כונסו אף הם) של קינן. ספר המפלות תורגם לאנגלית והופיע בראשונה בהוצאה היוקרתית של פנגוויין — הצלחה ביקורתית ומפלה פי-נאנסית.

מהעולם הזה עבר שימעון צבר להארץ, שבו נתפרסם בעיקר בזכות הרשימות הסאטיריות שלו, וכן רישמי מסע ייחודיים שהופיעו בעיתון בלוויית איורים מעשי ידיו. עד מלחמת ששת-הימים נתנה מערכת הארץ, ובראשה העורך גרשום שוקן, גיבוי מלא לסופר השנוי במחלוקת, מתעב המימסד ובעל העמדה הפוליטית הנחוצה. לאחר מלחמת 1967 התרכזה מיספר הקוראים שביטלו את חתימתם על העיתון במחאה על הניסיון למסוך טיפות רעל באופוריה הכללית, מידי האיש שהיה בין הראשונים שחזו את תוצאות הכיבוש הישראלי וקראו לפיתרון בעיית הפליטים והקמת מדינה פלסטינית.

בשלהי 1967 יצא שימעון צבר לגלות פוליטית. כמוהו כמקסים גילן, כאורי ריוס ואחרים. מאז, במשך 22 שנה, לא ביקר בישראל אלא פעם אחת בלבד בדצמבר 1988, אף כי הוסיף, לעיתים רחוקות, לפרסם רשימות פה ושם. לפני מיספר שבועות נתגלה פתאום יושב בקפה פראק בתל-אביב. עטור זקן צהבהב, מישקפיים שחורים לעיניו הכחולות בהירות, בידו מקל לבן. התברר כי בא לביקור קצר מאנגליה שבה חי מרבית שנות גלותו. כשבניקשתי ממנו שיגריר את מצבו הקיומי, השיב ברוח טוסבראהינדי הבלתי-ינשכה: טיח ברימוס. באותה הזדמנות נתן לי עותק של מחזה חדש שכתב, אם תרצו ואם לא תרצו — אין זו אגדה, מחזה פוליטי בחמש מערכות וסוף דבר, אשר פרק ממנו יתפרסם במדור זה. אם חברים מספרים על ישו ועמוס קינן, מושל יריחו וילולות אפאקפורט העליזים של יוסף מונדי, גטו וסנדרוס ירושלים של יהושע טובול, אנרים חוזר לצבא של יצחק לאור חוללו שערויות שבהן היו הצנוורה, הכנסת ובית-הדין-הגבוה-לצדק מעורבות — חכו עד שיוצג מחזהו של צבר, אם אמנם יוצג כאן אי-פעם.

התוכנית — מילחמה

שאלה: אז מה התוכנית, שימעון?

צבר: התוכנית — מילחמה. ריקסטורה צב אית. מי צריך כאן ממלה. תראה, ליצחק שמיר ולארנס אין שום תוכנית פליטית. מי חושב שיש להם — שטח. התוכנית היחידה שיש להם היא חיטול הערבים במסחה של מילחמה בסוריה. זו תפרוץ תוך כמה חודשים. מה, אתם לא מבינים את זה? אני כבר רואה את ההבנות בעיתונים. מכינים את דעת-הקהל. תן לי לספר לך עובדה אחת בקשר עם זה. כשהייתי כאן בפעם האחרונה, נפגשתי עם דן אלמגור יום אחרי הנאום-השני המפורסם שלו. כשישבתו אצלו הגיעה אליו שי-תחילת-פון מקציה-הינדל ראשי של גזל, שביקש ממנו שיכתוב מחרוזת חדשה של שירי-מילחמה הישנים כבר נמאסו. לשם מה להם שירי-מילחמה חרשים? זה כבר מתוכנן עד לפירטי הפרטים. תשאל את אבנרי, הוא בטח שם לב לזה. זאב שיף כבר רמו על זה חודשות.

שאלה: כששאלתי אותך מה התוכנית, לא התכוונתי ליחסי ישראל-ערב.

פוצניק. לפני שנתיים הפסקתי עם עבודת הבניין. בסוף זה כבר לקח לי שלושה ימים לטייח קיר. האצבעות כואבות. משעמם לי. אז התחלתי שוב לצייר. לא שאני צייר, כמוכן. וככה התחלתי גם לבקר בארץ. אני פשוט קורבן הנסיבות: טיח ברימוס.

שאלה: מה תעשה בצירים, תקריב גם אותם לנסיבות?

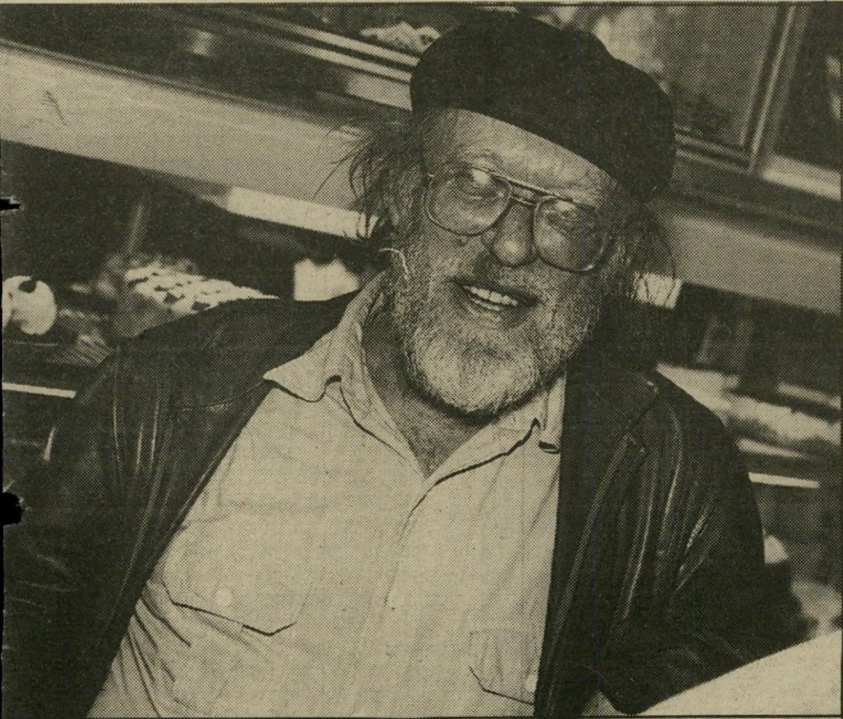
צבר: תתפלא לשמוע, סוסיאון ישראל הזמין אותי באוקטובר שעבר לערוך אצלם תערוכה. כמוכן שאין להם שום עניין בדברים החדשים שאני עושה. כל מה שמעסיק אותם זה נוסטלגיה. מה שעשיתי לפני 20, לפני 30 שנה. תבוא ללונדון ותראה מה אני עושה היום. דברים חדשים לגמרי. פיתחתי סוג של ציור: לא פיגוראטיווי ולא לא פיגוראטיווי. כולל גם זה וגם זה. מוכרחים לר-

הכסף הראשון שהירווחתי בארץ מאז 1967. שאלה: מה פתאום מחזה? כתבת אותו בעברית ואחר-כך תירגמת לאנגלית?

צבר: תראה, הדפסתי אותו בעצמי. יש לי מעבדת-מילילים קטן. האמת שכתבתי קודם באנגלית, כי לא היתה לי מכונת-כתיבה עברית. לקח לי שלושה חודשים להשיג מכונת-כתיבה עברית. מישוה כבר תירגם אותו לצרפתית. אני חושב שאפשר יהיה להעלות אותו — אבל לא בארץ. בלונדון כבר יש מי שמתעניין.

שאלה: ספר לי משהו על המחזה, אני עוד לא קראתי אותו.

צבר: במרכז שלו — דמותו של היטלר. הב-ייה של היטלר מעניינת אותי היום יותר מכל בעייה אחרת. מדוע לא לומדים אצלנו לקח מה שואה? תראה, נהוג לומר: היטלר לא כן-אדם,

שימעון צבר בתל-אביב: מה אני לא מועיל

היטלר שד. אחרת גם אני וגם אתה היינו מסוגלים לעשות מה שהוא עשה. אבל אם הוא כן-אדם ולא שד — אני מנסה לחשוב לעצמי, מה היה קורה אילו התחרט. זאת אומרת, אם לא היה מתאבד ונקבר שם כבנוקר שלו בברלין אלא שזרד ומגיע לימינו אלה. הוא היה רואה בטלוויזיה סרטים על השואה ועל זוויות הנאצים, היה רואה את ערי-מות הגופות, את הגולגולות. פתאום היה מבין מה הוא עשה, למה הוא אחראי. העיניים של הקור-בנות היו מבעות אותן, ורדפות אחריו. עכשיו הוא יודע שאת המיליונים שהשמיד הוא לא מסר גל להחזיר לחיים. או הוא אומר בליבו: אסע ליש-ראל ואסגיר את עצמי בידי היהודים. שיעש בי מה שהם רוצים. אוהה בראון, פילגשו, לא מבינה בריוק מה מתרחש במוחו, אבל היא מצטרפת אליו — מתוך נאמנות עיוורת. זהו סיפור המחזה.

שאלו אותי אם חשבת על בני-כשכתבתי על נושא האיש החורבנו. בלי שום כוונה לערוך השוואות, כמוכן. לא, אני לא מאמין שפחדים כאן משואה שניה — בגרמניה או בכל מקום אחר. זה הכל צביעות גדולה. את הכסף הרי לקחו מה גרמנים. זה הכל מניפולאציה. פה גם אלוהים זה מניפולאציה. ברגע שאורי וחדד מאמין כאלוהים, הוא יכול להרוג כמה ערבים שהוא רוצה. אולי הוא לא חושב בצורה כזאת, אבל בתת-ההכרה שלו זה מה שקורה.

מדוע לא אני?

שאלה: ואם אתה חושב כך, מדוע אתה לא חוזר הנה להילחם יחד איתנו נגד הסיקריקים של-נה?

צבר: מפני שאני יעיל יותר בלונדון. כאן אין לי ראש לעבודה. אני מסתובב כאילו שלקשתי אסיד (סם קשה). תבוא ללונדון ותראה מה עשיתי שם. אם אברהם מאפו, מנדלי, שלום עליכם יכלו ליצור תרבות עברית בגולה — מדוע לא אני לחיות כאן פירושו להיות בן המעמד השלישי-ול-גבות מכל הפריבילגיות של המעמד השלישי. לא רציתי בזה וגם היום אני לא רוצה. מישוה הזמין אותי להכיר-התרבות. הלכתי ולא ראיתי שם

אות. אי-אפשר לתאר במילים. התחלתי עם זה בשנה שבה חייתי בפאריס.

אהבה נכזבת

שאלה: מה עשית בפאריס?

צבר: נמאסו עלי השיפורים בלונדון החלטתי לשפץ את פאריס. לא, ברצינות. הפסדתי את הדי-רה שהיתה לי בלונדון — אתה זוכר — מסרתי אותה לאשתי לשעבר ולילדים שנשארו שם. הא-מת היא שכל זה היה אחרי שהתאהבתי באיון אמריקאית, שני מסר וחמישה סנטימטר גובה. אהבה נכזבת. החלטתי לברוח מה שיותר רחוק. ומה הכי רחוק מלונדון? — פאריס.

שאלה: למה חזרת?

צבר: כי נגמלתי. כמה זה אפשר בגילי להיות מאוהב. עד שלושה שבועות. חזרתי ללונדון. עכ-שיו יש לי שוב דירה שם. כשעברתי שמתי קצת כסף בקרן פנסיה. את הבולים (לביטוח הלאומי האנגלי) לא שילמתי, אז מהם לא אקבל דבר. אבל אם אחיה בצמיצום ולא אבוא לישראל — אוכל לחיות מרמייה-הפנסיה.

שאלה: מה עושים הילדים?

צבר: הבן הבכור שלי רופא. אני מחבה שהוא ירוויח מספיק כדי שאוכל לשנורר ממנו. הכסף הזה מהעולם הזה (הוא קיבל מיקדמה על חשכון הפרק מתוך המחזה ודברים אחרים שישלח) הוא

צבר (בבחי): מה, אתה שואל על התוכנית שלי.

מה זה חשוב. אני אבוא לעיתים קרובות יותר.

שאלה: ורקא עכשיו — על רקע המצב

שאתה מתאז?

צבר: תראה, אני קורבן של נסיבות.

שאלה: ???

צבר: בדיקת כ. עד לפני שנתיים עבדתי כשי-

הלכה למעשה

דב איתן, כיום עורך-מישנה של העולם הזה ובאותם ימים מנכ"ל, מספר את הסיפור הבא על שימעון צבר שעימו שירת בגדוד החמישי של הפלמ"ח. בסוף שנות ה-50 הניע צבר את עצמו לעבודה בעולם הזה. נקבע שיקבל משכורת של 500 לירות לחודש. כעבור שבועיים הופיע צבר ואמר: אשתי נעמי אומרת ש-500 זה מעט מדי. אולי אפשר להגדיל קצת. אבנרי אהב את כתיבתו של צבר והמסוכרת הונדלה, עובר עוד חודש וצבר מופיע שוב אצל דב איתן: אשתי לא מסתדרת גם עם 1000. אולי אפשר להגדיל עוד קצת. השיב לו איתן: אני מתמלא עליך, הרי אתה קומוניסט... השיב לו צבר-טוסבראהינדי תשובה שאותה לא שכח איתן עד עצם (עצמות) היום הזה: שוטה שכמוך, אתה חושב שהקומוניסטים רוצים שכולם יהיו עניים? הקומוניסטים רוצים שכל בני-האדם יהיו עשירים...